Välkommen biografi över Sten Sture den yngre

av Bo G Hall

TITEL:
Sten Sture den yngre. En biografi.
FÖRFATTARE:
Lars Ericson Wolke
FÖRLAG:
Historiska Media 2023

ATT GUSTAV VASA utsågs till Sveriges kung i Strängnäs 1523 har uppmärksammats mycket till följd av femhundraårsminnet. Så självklart att han skulle bli monark var det emellertid ingalunda. Situationen i början av 1520-talet var rätt förvirrad i vårt land, och det finns gott om utrymme för kontrafaktiska spekulationer. Nyckelpersonen framför alla andra är då Sten Sture den yngre (1492/93–1520).

Vår framstående och flitige ledamot, krigshistorikern professor Lars Ericson Wolke, har nyligen släppt ut en välmatad biografi över denne i dåtida svensk politik dominerande gestalt; riksföreståndare i nästan åtta år under 1500-talets andra decennium. Alltså i skiftet mellan medeltidens sista år och Kalmarunionens slutliga undergång. Detta var en period som när det gäller någorlunda tillförlitligt källunderlag kännetecknas av stora brister och luckor. De krönikor som finns bevarade är vanligen mycket tendentiösa och ifråga om Sten Sture stals stora delar av källmaterialet och fördes bort. Uppenbarligen har författaren därför på detta område tvingats lägga ner omfattande möda.

Riksföreståndaren utsågs vid denna tid av riksrådet som bestod av representanter för högadliga ätter vilka i hög grad var ingifta i varandra. På så sätt hade de invecklade relationer och uttalade lojaliteter men också konflikter, i skriften redovisat på ett imponerande sätt. Viktiga medlemmar i denna grupp utgjorde dessutom de dåtida biskoparna. Till bilden hörde de mycket stora markinnehaven. Vanligen hade man också egna militära styrkor av skiftande storlek, vilka användes främst vid interna konflikter. Någon samlad nationell arme' existerade ännu inte.

Sten Sture tillhörde egentligen ätten Natt och Dag men antog vad det led liksom sin farfar namnet Sture; uppenbarligen för att kunna hävda släktskap med den mycket hyllade Sten Sture den äldre (omkring 1440–1503). Redan sex år gammal dubbades han till riddare när den danske unionskungen Hans kröntes 1503. Sedan fadern Svante

Nilsson Natt och Dag samma år blivit riksföreståndare ledde Sten längre fram med framgång militära strider i faderns kamp med kungen, så småningom utnämnd till riksråd. Vid faderns bortgång 1512 lyckades han manövrera ut och ersätta den av rådet utsedde riksföreståndaren Erik Trolle.

Lika aktiv som Sten Sture den äldre, men utan dennes mjuka framtoning, ledde han en närmast unionsfientlig allians bestående främst av borgare, allmoge och bergsmän och i stark opposition mot aristokraterna i rådet. Ganska tidigt stod det klart, bland annat genom hans flitiga resande och aktiva propaganda, att Sten Sture inte på några villkor var beredd att acceptera en dansk kung i Sverige. Successivt skedde dessa år en förskjutning också i rådet så att det inte längre bjöd motstånd mot riksföreståndarens unionspolitik. Enligt Ericson-Wolke var det uppenbart att man nått vägs ände, och att det enda alternativ som återstod innebar ett öppet krig mellan länderna.

Trolles son Gustav utnämndes 1515 till ärkebiskop och var en uttalad ledare för de som önskade behålla unionen. Redan nästa år kom det till öppna strider och Stures trupper stängde in honom i hans fästning vid Almarestäket i Mälaren, och han tvangs ge upp. Sture lät nu avsätta ärkebiskopen och tog initiativet till riksmötesbeslutet om rivning av dennes borg. Det var under sigillet på detta beslut som Hans Brask uppges ha fäst en sedermera ofta omtalad liten lapp med meddelandet ”härtill är jag nödd och tvungen”.

Behandlingen av Trolle och hans borg kunde Köpenhamn, med stöd av påven, i längden inte acceptera. 1518 ledde därför unionskungen Kristian II en invasionsstyrka som klev iland söder om Stockholm men besegrades i vad som brukar omnämnas som slaget vid Brännkyrka. Kristian sade sig då önska förhandla om fred och försoning och bad Sten Sture komma ombord på hans skepp. Dennes vänner varnade dock att han inte skulle överleva mötet med Kristian, varför han avböjde inviten. Då meddelade Kristian att han i stället skulle komma till Stockholm för ett möte med Sture vid Österhaninge kyrka men för sin egen trygghet ville ha sex svenskar av hög rang som gisslan ombord. Sture godtog denna önskan, en vanlig praxis vid sådana förhandlingar. Men med de sex väl ombord tog kungen i stället dem som fångar och for åter till Danmark. Bland de sex fanns Gustav Eriksson Vasa vars tid snart skulle komma.

Kristian var nu helt inriktad på att återkomma och med en större styrka besegra Sverige. Efter omfattande rustningar och insamlingar lyckades han få ihop en så pass stor och vältränad armé att segern närmast var garanterad. Dessutom kunde han övertala påven att proklamera en bannlysning för kätteri gällande alla deltagare i aktionen mot Trolle och att ge Kristian i uppdrag att verkställa straffet.

En ny dansk och större invasion skedde landvägen i januari 1520. Via Småland trängde Kristians styrkor in i Västergötland där Sture mötte med bortåt tiotusen man vid norra stranden av sjön Åsunden. Så värst mycket om striden är inte känt, källorna är som vanligt mycket bristfälliga. Härarna möttes ute på isen nära den lilla staden Bogesund, nuvarande Ulricehamn. Danskarna kom söderifrån medan svenskarna i sedvanlig ordning skapade terränghinder i form av isvallar och bråten av nedhuggna träd.

Numerärt var arméerna möjligen jämspelta. Men danskarna hade när det gällde vapen ett påtagligt tekniskt övertag, särskilt vid närstrid. De svenska bondesoldaterna var dessutom sämre tränade och kunde inte undvara sina professionella ledare på samma sätt som motståndarna. Tidigt i slaget sårade dessutom ett kanonskott Sture svårt,

ena knäet krossades, hästen under honom dödades och han kunde inte längre leda striden. I den förvirring som blev följden flydde svenskarna och slaget var förlorat. Det danska blixtfälttåget nådde därefter skogarna i Tiveden och efter blodiga skärmytslingar kunde man fortsätta till Mälardalen. Redan den 7 februari nådde danska förtrupper Arboga, och vägen till den svenska huvudstaden låg öppen.

Riksföreståndarens närmaste medhjälpare hade retirerat hastigt med honom till Västerås och vidare till Strängnäs. Han hade gjort vad han kunnat för att bygga upp ett nytt försvar, men hans tid var ute. På färd till Stockholm den 3 februari avled Sten Sture i en släde på Björkfjärdens is i sviter efter krigsskadorna.

Som bekant följde nu ett nytt skede där kampen stod mellan Kristian (i Sverige stundom kallad Tyrann) och Gustaf Ericson Vasa. Men det är en helt annan historia, och minnet av Sten Sture kom snabbt i skymundan. En epok var över även om hans änka Kristina Gyllenstierna ännu någon tid satt kvar på, och försvarade, slottet Tre Kronor i Stockholm.

Ericson Wolke presenterar bilden av en aktiv maktspelare med direkt hänsynslösa drag, fullt i linje med Machiavellis regler för hur en furste skulle uppträda för att bli framgångsrik. Frågan blir naturligen vilken roll Sten Sture den yngre skall tillmätas i svensk historia det knappa årtionde då han var den självklara centralfiguren och banden med Danmark slutgiltigt kom att prövas och Kalmarunionen slutligen imploderade.

Forskarna har, främst till följd av bristande källunderlag, inte kunnat enas om hur aktivt Sten Sture själv siktade på den svenska kungakronan. I några slutreflektioner menar dock Ericson Wolke att det ligger nära till hands att leka med tanken om vad som skulle hänt om Sten Sture överlevt Bogesundslaget och även lyckats ta sig upp på den svenska tronen. För Gustav Vasa och längre fram Erik XIV var hotet från Stureätten något som de aldrig riktigt vågade släppa. Ett exempel på detta utgör Sturemorden i Uppsala så sent som 1567.

Författaren är en förträfflig skribent och har sålunda också lyckats hantera det knepiga källäget. Få men välvalda illustrationer kompletterar dessutom texten på ett bra sätt, liksom en omfattande notapparat och fylliga listor över källor och litteratur samt ett personregister, i dessa sammanhang särskilt värdefullt.

In summa: Ericson Wolkes skrift fyller ett viktigt hål i vår svenska historia från den period som utgjorde övergång mellan medeltid och Gustav Vasa. Han ger också en utmärkt bakgrund till förståelsen av den fortsatta utvecklingen. Läsaren har bara att tacka och ta emot.

Recensenten är f d kommerseråd, fil dr och ledamot av KKrVA.